

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Кафедра історії та мовознавства

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для практичних занять

з освітнього компонента

***«СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА
І ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ»***

**для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальності В11 «Філологія»**

Харків – 2026

Методичні вказівки розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри історії та мовознавства 8 травня 2026 р., протокол № 7.

Методичні вказівки розроблено згідно з програмою курсу «Сучасна українська мова і загальний огляд літератури». Видання містить різні види завдань, які можуть виконувати здобувачі вищої освіти як в аудиторії під час практичних занять – для закріплення та опрацювання теоретичного матеріалу, так і під час виконання домашніх робіт. Більшість завдань містять варіанти, що дасть змогу якісніше перевірити знання здобувачів.

Призначено для здобувачів вищої освіти денної форми навчання першого курсу спеціальності В11 «Філологія».

Укладач

старш. викл. Н. М. Марченко

Рецензент

доц. В. Ф. Антонова

ВСТУП

Методичні вказівки призначені для здобувачів вищої освіти першого курсу спеціальності «Філологія». Запропоновані завдання спрямовані на засвоєння здобувачами основних норм сучасної української літературної мови (орфоепічних, орфографічних, морфологічних, лексичних, пунктуаційних, стилістичних тощо). Завдання поділені за блоками (сучасна українська мова, сучасна українська література), із кожної теми для багатьох завдань подано примітки з важливим теоретичним матеріалом для запам'ятовування. Матеріал для завдань добирали здебільшого з творів відомих українських письменників, їх здобувачі можуть виконувати як в аудиторії під час практичних занять – для закріплення та опрацювання теоретичного матеріалу, так і під час виконання домашніх робіт. Більшість завдань містять варіанти, що дасть змогу якісніше перевірити знання здобувачів.

1 СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА

Фонетика і фонологія

Найменшою одиницею мови і мовлення є звук. Звукова система сучасної української літературної мови налічує 38 звуків. За звучанням і особливостями творення звуки поділяють на голосні та приголосні. Голосні звуки утворені лише за допомогою голосу. Приголосні звуки утворені за допомогою голосу і шуму або тільки шуму.

Завдання 1. *Випишіть слова, у яких звуків більше, ніж літер.*

Доля, морквяний, конфеті, явір, дощ, учень, землетрус, якість, юрба, олівець, знання, навігація, п'ятий, молитва, колосся, військо, бібліотекар, бджола, стабільний, бренькіт.

Завдання 2. *Випишіть слова, у яких є лише глухі приголосні звуки.*

Жовтень, посуд, шифер, птах, радість, саше, джерело, Полісся, ніжність, чаша, матеріал, фабрика, заздрощі, картина, фото, лінія, землетрус, чек, спека, зерно.

Зверніть увагу! Усне мовлення з усіма його особливостями передають на письмі фонетичною транскрипцією. Такий запис має свої правила:

- текст, записаний у фонетичній транскрипції, беремо у квадратні дужки: [кр'іт];
- усі слова, передані транскрипцією, навіть власні назви, пишемо з малої літери: [україна];
- літери я, ю, є, ї, ь, щ і апостроф не вживаємо;
- ставимо наголос: [кол'іно], [криниц'а];
- м'якість приголосного позначаємо рисою вгорі ['], а напівпом'якшеність таким знаком: ['];

- довгі звуки позначаємо так: [:] ([дз'урчан':а]);
- маленькою літерою вгорі позначаємо звук, до якого наближається з вимовою основний звук: [дереиво];
- [дж], [дз], [дз'] – так позначатимемо зливу вимову звуків: [джура], [дз'об].

Завдання 3. *Запишіть фонетичною транскрипцією.*

Серце, іронія, відзнака, соловей, молотьба, дієта, асиміляція, значення, щастя, знання.

Орфоепія

Наголос в українській мові:

- вільний (молоко, козаки);
- рухомий (вікно-вікна);
- постійний (мова-мови);
- подвійний (завжди);
- смислорозрівнювальний (замок-замок).

Завдання 4. *Випишіть слова з подвійним наголосом.*

Сприйняття, ненависний, подарунковий, подруга, корисний, босоніж, фольга, видання, весняний, милостивий, соломинка, царина, маркетинг, виразний, бородавка, також, мабуть, центнер, тонкий, оглядач.

Завдання 5. *Запам'ятайте наголос у поданих словах. Із кожним із них складіть речення.*

Донести, багаторазовий, закрутка, асиметрія, здає, копчений (дієприкметник), копчений (прикметник), металургія, одинадцять, перевезти, уподобання, читання, ярмарковий, лате, стовідсотковий.

Графіка і орфографія

До графічних знаків належать літери алфавіту, апостроф (’), знак наголосу (˘), дефіс (-), крапка (.), знак питання (?), знак оклику (!), кома (,), тире (–), лапки («»), дужки (()), три крапки (...) та інші.

Завдання 6. *Впишіть подані слова у два стовпчики: 1) я, ю, є позначають один звук; 2) я, ю, є позначають два звуки.*

Їдальня, любов’ю, збиралися, рельєф, духмяний, місяць, Ярослав, зайчєня, прислів’я, юшка, резюме, яблуко, виллемо, дискусія, кохання, ательє, місяць, мавпячий, сяйво, м’ята.

Увага! Літери **я, ю, є** позначають два звуки [й у], [й а], [й е] на початку слова, а також після літери на позначення голосного, літери й, апострофа чи знака м’якшення.

Завдання 7. *Запишіть слова, вставляючи пропущені літери. Доберіть за можливості перевірні слова.*

Справ...дливий, зб...р...гти, пригв...нтити, завм...рала, тр...вожний, бр...ніти, ос...литися, вист...лати, бл...щати, гр...міти.

Зверніть увагу! И пишемо в ряді слів у групах **-ри-**, **-ли-** між приголосними у відкритих складах.

Завдання 8. *Пояснювальний диктант. Поясніть усі можливі орфограми.*

По далеких горбах самотіли тихі гуцульські оседки, вишневі од смерекового диму, яким прокурились, гострі дашки оборогів з запашним сіном, а в долині кучерявий Черемош сердито поблискував сивиною та

світив попід скелі недобрим зеленим вогнем. Переходячи потік за потоком, минаючи хмурі ліси, де озивалась часом дзвінком корова або білиця сипала вниз під смереку об'їдки шишок, Іван підіймався все вище. Сонце починало пекти, і кам'яниста доріжка мулила ноги. Тепер вже хати попадалися рідше. Черемош простягся в долині, як срібна нитка, і шум його сюди не доходив. Ліси уступали місце гірським сіножатям, м'яким і повним. Іван брів серед них, як по озерах квіток, нагинаючись часом, щоб закосичить кресаню жмутком червоної грані або блідим вінком невістувки. Вниз западалися боки гори у глибокі чорні ізвори, звідки родились холодні потоки, куди не ступала людська нога, де плекався тільки бурий ведмідь, страшний ворог маржини – «вуйко». Вода попадалася рідше. Зате як припадав він до неї, коли знаходив потік, той холодний кришталь, що омивав десь жовті корні смerek і аж сюди приносив гомін лісів! Коло такого поточка якась добра душа лишала горнятко або коновочку гусянки.

А стежка вела все далі, кудись у ломи, де гнили одна на одній голі колючі смереки, без кори й хвої, як кістяки. Пусто і дико було на тих лісових кладовищах, забутих богом й людьми, де лиш готури гутіли та вились гадюки. Тут була тиша, великий спокій природи, строгість і сум. За плечима в Івана росливище гори і голубіли удалині. Орел здіймався з кам'яних шпичь, благословляючи їх широким розмахом крил, чулось холодне полонинське дихання, і розросталось небо (М. Коцюбинський).

Зверніть увагу! Орфограма – написання, яке відповідає певному орфографічному правилу.

Орфографічне правило – це коротка рекомендація для певного способу написання, визначена і закріплена мовною нормою.

Завдання 9. *Перепишіть слова іншомовного походження, вставивши, де потрібно, пропущені літери.*

I варіант. Реч...татив, м...трополит, Міс...ісіпі, Ват...кан, кру...з, ст...мул, єп...скоп, с...луєт, Вав...лон, к...нджал, тр...умф, д...зайн, брош...ра, р...тор...ка, конфет...і, д...р...жабль, Гол...андія, брут...о, інтермец...о, імб...р.

II варіант. Кар...бський, с...мпоз...ум, інту...ція, барок...о, Ц...церон, альтру...зм, Мадр...д, Вав...лон, Флор...да, х...мера, г...рлянда, к...парис, він...грет, кр...терій, брут...о, Магел...ан, граф...н, Р...в'єра, хр...зантема, ід...лія.

Запам'ятайте:

Ватт (прізвище) – ват (одиниця вимірювання);
мотто (дотепний вислів) – мото (частина складного слова, що означає моторний);

галл (житель Галлії) – гал (наріст на рослині);

імміграція (префікс ім-) – еміграція (префікс е-).

Завдання 10. *Запишіть слова, вставляючи пропущені буквосполучення ьо або йо.*

Міл...он, Солов...в, батал...н, Мурав...в, кур...з, в...кати, з...мка, сер...зний, кур...зний, лос...н, шампін...н, сен...ра, бул...н, Журавл...в, павіл...н, лікт...вий, ма..ріти, компан...н, спрац...ваний, гіл...тина.

Завдання 11. *Запишіть слова, вставляючи, де потрібно, апостроф або знак м'якшення.*

I варіант. Жул...єн, моркв...яний, Себаст...ян, зап...ястя, порт...є, різб...яр, вол...єр, узгір...я, Св...ятослав, Лук...ян, шампін...йон, кур...йоз.

II варіант. Пот...мянілий, миш...як, прем...єр, рум...яний, п...єдестал, комп...ютер, пір...я, дзв...якнути, рутв...яний, зів...ялий, кур...єр, реп...ях.

Завдання 12. *Поставте, де потрібно, пропущені літери відповідно до правила подвоєння приголосних.*

Священ...ик, божествен...о, гіл...ястий, л...яний, зрощен...ий, військ...омат, відкрит...ів, дзвін...иця, буквен...ий, писан...ий, поранен...ий, бов...аніти, натхнен...ий, роз...утий, благословен...ий, числен...ий, безвин...ий, баштан...ик, швидкоплин...ість, незмін...ий.

Зверніть увагу! Подвоєння та подовження приголосних в українській мові – це орфографічне явище, коли між голосними подовжені приголосні [д], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [ж], [ч], [ш], що позначені подвоєними літерами (наприклад знання, життя), а також подвоєння на межі префіксів і коренів чи в суфіксах. Основна відмінність: подовження – це вимова звуку довше, подвоєння – це графічне написання (дві літери), що часто збігається, але не завжди.

Завдання 13. *Запишіть слова, вставляючи префікси пре-, при-, прі-.*

Пр...хорошити, пр...добрий, пр...власнити, пр...звисько, пр...чудовий, пр...горілий, пр...подобний, пр...боркати, пр...рва, пр...освященство, пр...меншити, пр...стижний, пр...бинтувати, пр...хилити, пр...морський, пр...берегти, пр...худий, пр...клеїти, пр...в'ялий, пр...смерковий.

Запам'ятайте: префікс **прі-** вживають лише в словах прізвисько, прізвище, прірва.

Завдання 14. Утворіть від поданих іменників прикметники за допомогою суфікса -ськ, ураховуючи можливі чергування.

Гамбург, волох, Кременчук, козак, Запоріжжя, латиш, Лепетиха, грек, Дрогобич, Ніцца, люд, залісся, Буг, боягуз, казах, Мекка, пропагандист, чех, викладач, француз, матрос, Карпати, Одеса, герцог, Калуш, завод, викладач.

Лексикологія. Фразеологія

Слова, які вживають у мові, становлять її словниковий склад, тобто **лексику**. Слово – це основна одиниця мови, яка слугує для називання предметів, властивостей, дій і процесів.

Завдання 15. Складіть речення з поданими словами, щоб вони були вжиті і у прямому, і у переносному значенні.

I варіант. Крило, золотий, ніс, глибокий, сяяти, море.

II варіант. Залізний, лисиця, орел, світлий, сміятись, спати.

Завдання 16. Доберіть синоніми до поданих слів.

I варіант. Абетка, бездарний, волошка, гідний, дружба, кричати, наперекір, процвітати, уподобати, щастити.

II варіант. Аномалія, болото, вправний, зачаровувати, мандрівник, ображати, популярний, розум, успіх, шорсткий.

Завдання 17. Складіть речення з поданими словами, щоб вони були омонімами.

I варіант. Люкс, двір, проспект, штучний, титан.

II варіант. Титул, гранат, акція, бокс, глава.

Зверніть увагу! Крім власне омонімів є також омонімічні явища: омоформи, омофони, омографи. **Омоформи** – слова або форми одного слова, що збігаються лише в окремих граматичних формах (світи – іменник; світи – дієслово.). **Омофони** – слова, що однаково звучать, але по-різному написані (Роман – роман, мене – мене). **Омографи** – слова або форми одного слова, що написані однаково, а вимовляють їх по-різному (зАмок – замОк).

Завдання 18. До поданих слів доберіть антоніми.

I варіант. Важливий, абстрактний, нарізно, звинуватити, відшукати, сучасний, штучний, обвинувачення, недруг, егоїзм.

II варіант. Безлад, неділя, люб'язний, сезонний, обвинувачення, природний, розцвітати, обмеження, дорожнеча, невмирущий.

Запам'ятайте: антоніми завжди належать до однієї частини мови.

Завдання 19. З поданими паронімами складіть речення.

Громадський – громадянський, абонент – абонемент, сердечний – сердешний, корисливий – корисний, показник – покажчик, книжковий – книжний, виборний – виборчий, ароматний – ароматичний, рідкий – рідкісний, людний – людяний.

Завдання 20. Поясніть значення поданих нижче фразеологізмів.

Співати дифірамби, брати в обмолот, Дамоклів меч, випити чашу до дна, золотими літерами вписати, за круглим столом, спочивати на лаврах, попасти на слизьке, хоч трава не росте, як виросте трава на помості, оббивати пороги, тернистий шлях, танцювати від печі, одним ликом шити, наставляй кишеню.

Будова слова. Словотвір

Словотвір є одним із головних джерел поповнення словникового складу української мови. Більшість слів складаються з двох і більше морфем.

Завдання 21. Розберіть слова за будовою.

Прехитрий, перелісок, подорожник, сміятися, подорожчати, навесні, прочитавши, кобзар, поетичний, мандрівник, капуста, озимина, фотогалерея, майстерно, замовлення, напівфабрикат, земляний, палаючий, водосховище, захвалити.

Завдання 22. Доберіть спільнокореневі слова до поданих слів.

I варіант. Вода, кілок, біль, писати, каменярь, малюнок, рука, хода, шити, літр.

II варіант. Запис, сад, світ, будувати, казати, будинок, квітка, стиль, мандрувати, їсти.

Зверніть увагу! Спільнокореневі слова – це слова зі спільним коренем, але різними лексичними значеннями.

Морфологія

Іменник

В українській мові є десять частин мови:

- шість самостійних;
- три службові;
- вигук – не належить ні до самостійних, ні до службових частин мови.

Завдання 23. Утворіть фемінітиви від поданих слів.

Завідувач, садівник, юрист, перекладач, тренер, керівник, агент, посадовець, службовець, контролер, будівельник, терапевт, дослідник, студент, перукар, репетитор, професор, майстер, видавець, слідчий.

Завдання 24. Поставте іменники чоловічого роду II відміни однини в родовому відмінку, поясніть вибір закінчення.

I варіант. Механік, вітер, спів, метр, вулкан, зошит, детектив (твір), блиск, гараж, сектор (підрозділ), колектив, цемент, дах, гопак, комбайн, хокей, Мадрид, поршень, Ніл, ремонт.

II варіант. Піджак, Рейн, інженер, альманах, негатив (емоція), асфальт, екзамен, горіх, стрибок, очерет, Єгипет, тролейбус, вальс, корпус (споруда), жовтень, нарис, кисень, аркуш, бізнес, Лондон.

Завдання 25. Провідміняйте подані іменники IV відміни.

Ім'я, курча, теля, дитя, соколя, плем'я, лоша, гуся, внуча, маля.

Завдання 26. Поставте у кличному відмінку.

Катря, Лука, Юрій, Ніна, Ілля, Софія, добродій, Роман, Леся, Наталя, Андрій, Петрик, Галина, пан завідувач, колега Семанчук, Володимир, сторож, швець, Олег, Нінель.

Завдання 27. Прочитайте текст, випишіть іменники. Визначте рід, число, відмінок.

Весняне повітря – особливе, і, мабуть, ніколи більше не доводилось тобі куштувати такого свіжого та запаморочливого, як у дитинстві. Пригадай, скільки бігав ти галасвіта по вулиці, по горбку до млина, далі понад ставом, поза чужими городами, попід вербами, опушеними першою зеленню, біг поміж хатами, опинявся на околиці. Що саме ти хотів

вибігати, що хотів наздогнати, побачити? Й досі немає відповіді на це запитання. А є тільки пам'ять про студену свіжість весняного повітря. Та ще є пам'ять про м'які весняні стежки, по яких літали босі ноги, є пам'ять про подільське село, про світ розмаїтий, дивний. А може, бігаючи, ти шукав свою радість і таки знаходив? (Є. Гуцало)

Прикметник

Завдання 28. Утворіть, де можливо, вищий і найвищий ступені порівняння.

Босий, дужий, сміливий, відвертий, бузковий, темно-зелений, високий, порожній, дзвінкий, холоднуватий, новий, смачний, гнідий, малесенький, потужний, весняний, справедливий, вигідний, глухий, мідний.

Завдання 29. Провідмінійте прикметники на -лиций. Поясніть правила відмінювання.

Білолиций, круглолиций, довголиций.

Завдання 30. Визначте розряд прикметників за значенням (якісні, відносні, присвійні).

I варіант. Математичний, вовчий, добрий, лисячий, дрібний, вишневий, східний, орлиний, медовий, ніжний, материн, зручний, грамотний, пшеничний, скромний, вороний, потужний, вечірній, добірний, замшевий.

II варіант. Осінній, овочевий, світлий, заячий, добірний, вчорашній, кислий, духмяний, літній, червоний, жаб'ячий, старий, цегляний, спортивний, солов'їний, щедрий, гарячий, підземний, худий, бджолиний.

Зверніть увагу! Деякі якісні прикметники не утворюють ступенів порівняння, тому що вони вказують на таку ознаку, яка не може бути порівняна з такою самою ознакою в іншому предметі.

Числівник

Завдання 31. *Утворіть словосполучення, розкриваючи дужки і узгодивши збірний числівник з іменником.*

Двоє (діти), четверо (друзі), одинадцять (вихованець), троє (ножиці), п'ятеро (відра), тридцять (вівці), шестеро (сестри), семеро (коні).

Запам'ятайте: числівники граматично пов'язані з іменниками, керуючи ними або узгоджуючись із ними. Після числівників *два, три, чотири* іменники вживають у формі *називного відмінка множини*: два зошити, двадцять три вагони. Усі інші числівники керують іменниками в родовому відмінку множини: чотири харків'янина.

Завдання 32. *Запишіть словами і провідмінійте числівники.*

16, 90, 2395-й, 500, 4582.

Завдання 33. *У поданих реченнях знайдіть числівники.*

- 1 Вийшов надвір, прохолодно, але мені байдуже, я на це нуль уваги.
- 2 Сьогодні на градуснику показує нуль градусів.
- 3 Сотні мешканців вийшли підтримати кандидата.
- 4 На варті стояло п'ятеро.
- 5 Концерт тривав півтори години.
- 6 Спортсмен пробіг п'ятнадцять кілометрів і навіть не втомився.
- 7 У коробочці лежало троє окулярів з різними оправами.

8 По-перше, ми заблукали в незнайомому місті, а по-друге, – почало смеркати.

9 Серед одинадцятикласників тільки одиниці знали це правило.

10 На дереві залишилося з десяток перестиглих груш.

Зверніть увагу! В українській мові години позначають порядковими числівниками, а хвилини і секунди – кількісними: 17:23 = сімнадцята година двадцять три хвилини = сімнадцята двадцять три.

Займенник

Завдання 34. *Випишіть з поданого уривка займенники та визначте їхній розряд за значенням.*

Витрусив френча, потер ліктем штани, щоб збити з них пил, і розв'язав свої клунки. В них були харчі, солдатська шинеля царського строю й переміна білизни. Спорожнивши один клунок додолу, хлопець витер торбинкою чоботи, поплював на них і знову витер. Тепер він був зовсім молодець.

Замість недосяжного тим часом умивання, він вирішив скупатися після іспиту в Дніпрі і взявся до сніданку. Мав аж три паляниці, з півпуда пшеничного борошна, фунтів з чотири сала, десяток варених яєць і торбинку гречаної крупи. Несподівано з клунка викотилось пара картоплин, і хлопець голосно засміявся на таку знахідку. Поклавши всі свої їстівні достатки на верстаті, поставивши поруч для порядку одв'язаний від торби походовий казаночок, він уже заходився краяти хліб, як зненацька згадав про фізкультуру. Йому конче захотілось розпочати день нормально, по-міському, так, ніби він уже зовсім у нових обставинах освоївся. Важливо ж відразу поставити себе в норму, бо норма й розпорядок – перша запорука досягнень!

Степан підвівся й почав шукати відповідного об'єкта на вправи. Схопивши лаву, він кілька разів підкинув її, посміхаючись на свою спритність та пружність своїх м'язів. Поставивши її, він ще не був задоволений (В. Підмогильний).

Завдання 35. Провідмініайте займенники.

Я, себе, свій, жодний, хто-небудь, вони, мій.

Дієслово. Дієприкметник. Дієприслівник

Дієслово має п'ять основних форм:

- інфінітив;
- особові форми;
- безособові форми (на -но, -то);
- дієприкметник;
- дієприслівник.

Завдання 36. Прочитайте текст, выпишіть дієслова, визначте час, особу, число.

Андрій поспішавсь додому. Перед ним лежав шлях, курний уже, хоч була рання весна. Сірозелені поля лягали з обох боків. Над шляхом біліла його халупка, мов йшла кудись з села і зупинилась спочити. По дорозі тяглись люди з ціпками, з клунками. Ось Гафійка винесла одному води. Стали й розмовляють. Знов надходить купка... Ще рядок... Проходять та й проходять. А той стоїть. Еге-ге! Та ж то цілий ключ журавлиний. Ідуть та й ідуть. Десь у Таврію, або на Кубань. От тобі й хазяйські сини, хлібороби... Своя земля просить рук, а він знявся та й... А що ж робитиме один з другим на своїй латочці? Намножилося їх. Нема на вас війни або холери. Одні з села, а другі в село, як отой Марко Гуца, що недавно привели в

село, як рештанта... Брав, пане добродзею, в Адесі на фабриці сімнадцять карбованців у місяць і почав бунтувати. Мала, каже, плата, багато роботи, не хочемо, каже, своїми мозолями пузанів збагачати. Начальство йому одно, а він йому друге... Ну, не хочеш, то маєш: попарили нагаями та й гайда додому під калавуром... Та я б такому бунтареві...

(М. Коцюбинський)

Завдання 37. *Визначте дієвідміну дієслів і запишіть їх у дві колонки: у першу – дієслова I дієвідміни, у другу – II дієвідміни.*

I варіант. Простити, водити, перемогти, сідати, пролити, жовтіти, віяти, вчитися, грати, свистати, молодіти, лічити, окриляти, доповідати, ходити, розсипати, їздити, сохнути, спізнитися, досягти.

II варіант. Світити, танути, зеленіти, співати, будувати, бігти, стрибати, любити, дякувати, шепотіти, готувати, ремонтувати, відпочивати, квітнути, летіти, мріяти, пливти, сумувати, сперечатися, шепотіти.

Завдання 38. *Визначте вид поданих дієслів.*

Повечеряти, сміятися, червоніти, розпитати, вештатись, солити, зрозуміти, цвісти, воювати, розквітнути, дозволяти, замовити, стерегти, прожити, шкодувати, подумати, проспівати, шити, висловити, зберегти.

Завдання 39. *Прочитайте речення. Випишіть дієприкметники. Визначте час, вид, стан, синтаксичну функцію.*

1 Як бачимо, навіть горезвісна «тридцятилітня війна», цей найбільш «масофікований» біографічний сюжет Лесі Українки, покладений кількома поколіннями інтерпретаторів за наріжний камінь її героїзації, інтерпретується неіманентно... (О. Забужко). 2 Тремтячими руками розгорнув Тарас папір (О. Іваненко). 3 Але є й ще дещо, що стоїть сьогодні

між Лесею Українкою й нами: це якраз вимушене відмирання, «стирання» з писемної культури, як соціально несанкціонованих та непідлеглих унормуванню, тих найбільш експресивних мовних пластів... (О. Забужко). 4 І кликав день в неміряні світи (Я. Шпорта). 5 Гола земля безнадійно сіріла під олов'яним небом, битим крилами вітру (М. Коцюбинський).

Завдання 40. Відредагуйте, замінивши активні дієприкметники правильними формами слів.

Бажаючий, діючі особи, всепоглинаючий, завідуючий відділом, гальмуючий, існуючий, торгуючі організації, вимірюючий пристрій, руйнуюча сила, читаюча аудиторія.

Завдання 41. Знайдіть у реченнях дієприслівники, проаналізуйте їх за схемою: час, вид, перехідність/неперехідність, синтаксична функція.

1 Коні, почувши волю, шарпнули з копита, витяглися і помчалися стрілою наввипередки, згинувши незабаром у густій куряві (М. Коцюбинський). 2 Жайворонок, співаючи, ніби висить на невидимій нитці (Ю. Яновський). 3 Одійшовши від нього на мить, вже почувала раптову нудьгу й нові, ще не з'ясовані економічні проблеми (В. Підмогильний). 4 Червоний з китицями пояс теліпався до колін, а висока сива шапка з решетилівських смушків, перехиляючись набакир, натякала про парубоцьку вдачу... (П. Мирний). 5 Над лісом розлився дивний спокій, а дзвін гув та дрижав над шпилями, тричі одбиваючи свій згук (І. Нечуй-Левицький).

Зверніть увагу! Активні дієприкметники теперішнього часу в українській мові мають обмежене вживання. В усному і писемному мовленні їх краще замінити підрядною конструкцією.

Прислівник

Завдання 42. *Утворіть усі можливі форми вищого і найвищого ступенів порівняння від поданих прислівників.*

Холодно, швидко, щедро, високо, розсудливо, тихо, схвильовано.

Завдання 43. *Подані прислівники запишіть разом, окремо чи через дефіс.*

Від/давна, у/двоє, по/людськи, по/троє, за/мало, повсяк/час, день/у/день, на/прощання, до/щенту, будь/де, в/цілому, на/половину, сюди/туди, як/слід, на/ходу, в/нічию, як/не/як, по/малу, віч/на/віч, по/вашому.

Завдання 44. *Складіть речення з поданими словами. Поясніть відмінність прислівників від співзвучних із ними слів.*

Вдвоє/в двоє; напам'ять/ на пам'ять, на що/нащо, по малу/помалу, уголос/у голос, всередину/в середину, на зустріч/назустріч, вгору/в гору, до купи/до купи, доволі/до волі.

Службові частини мови: прийменник, сполучник, частка

Завдання 45. *Відредагуйте подані словосполучення.*

Звертатися по телефону, по проханню, зайти в кімнату, по останній моді, залучати в роботу, читати на українській мові, по власному бажанню, відповідно замовленням, звіт по темі, у вісім годин, помилитися по незнанню теми.

Завдання 46. *Знайдіть у тексті сполучники, визначте їхній розряд за значенням (сурядні, підрядні).*

Мої дні течуть тепер серед степу, серед долини, налітої зеленим хлібом. Безконечні стежки, скриті, інтимні, наче для самих близьких,

водять мене по нивах, а ниви котять та й котять зелені хвилі і хлюпають ними аж в краї неба. Я тепер маю окремих світ, він наче перлова скойка: стулились краями дві половини – одна зелена, друга блакитна – й замкнули у собі сонце, немов перлину. А я там ходжу і шукаю спокою. Йду. Невідступно за мною летить хмарка дрібненьких мушок. Можу подумати, що я планета, яка посувається разом із сателітами. Бачу, як синє небо надвоє розтягли чорні дихаючі крила ворони. І від того – синіше небо; чорніші крила.

На небі сонце – серед нив я. Більше нікого. Йду. Гладжу рукою соболину шерсть ячменів, шовк колосистої хвилі. Вітер набива мені вуха шматками згуків, покошланим шумом. Такий він гарячий, такий нетерплячий, що аж киплять від нього срібноволоті вівса (М. Коцюбинський).

Завдання 47. *Запишіть, знявши ризик, урахувуючи правопис частки -не зі словами.*

Не/прибрана кімната; не/сумний, а втомлений; не/виконавши домашнє завдання; не/дочувати; не/далеко, а близько; не/холодно; не/забаром; не/прочитаний мною роман; компоту не/має; не/здужати зробити; не/знаючи броду, не/лізь у воду; не/волити; не/доказати; не/втямки; не/зламний.

Синтаксис: словосполучення і речення як основні одиниці синтаксису

Завдання 48. *Визначте головне і залежне слово в поданих словосполученнях. Які поєднання слів не є словосполученнями?*

Сонячний ранок, вивчити швидко, дуже сумно, буду кмітливим, десять слив, більш кислий, цікава звістка, іти назад, на занятті, мамина турбота, важке завдання, витримати удар, брат і сестра, чарівна сукня, вид

із вікна, брудний від землі, досить яскраво, кожний із нас, нещодавно відкритий, вхопити облизня.

Зверніть увагу! У словосполученні головним є слово, від якого ставлять запитання, а залежним – яке відповідає на поставлене запитання. Залежне слово уточнює і поширює значення головного.

Завдання 49. Визначте вид речень за наявністю другорядних членів.

1 Падає з дерев пожовкле листя, день уже в обіди догорів...
2 Одривались від днів слова, в'януть собі по книжках... 3 Цілий день якийсь непевний настрій, почуття великої втрати. 4 Минають дні... Минають літа... Серце змінам відкрите... 5 Знесилений, німий, бездушний майже я впав тобі до ніг... (Є. Плужник).

Завдання 50. У наведених реченнях знайдіть присудки та охарактеризуйте їх.

1 І тоді знову надходить час, коли все прокидається й повстає, наповнюючи рухом все нараз, озвучуючи усе, що є. 2 Хай уві сні розмовляють діти, і вгорі над ними висять планети, цієї ночі так хочеться жити, що від цього можна просто померти. 3 Зірки мають виснути над тобою, або розриватись, як ручні гранати. 4 І коли не стає слів, і мова обриває нитку свою, голос її стає подібним до полів, з яких зняли золото врожаю. 5 Небо за її вікнами буде холодне й зелене (С. Жадан).

Запам'ятайте: підмет і присудок залежні один від одного. Але присудок є носієм граматичного значення речення. Присудки бувають прості та складені. Складений дієслівний присудок складається з інфінітива та допоміжного дієслова.

Завдання 51. *У наведених реченнях визначте підмети і охарактеризуйте їх.*

1 І по синіх степах дикий вітер повіяв примару, щоб журить і жахать. 2 Навколо – хащі й печеніги, а в кельї – тиші ніжний спів, реторти, циркуль, колби, книги, і Ви – алхімік мудрих слів. 3 Все, що має статися, вже сталося. 4 Гриміли десь козацькії литаври, віки несли не раз залізний дар, – він в холодку ж спочив у темній Лаврі, від мудрості знесилений Владар. 5 Розійшовсь туман і ось ми на уламку криги, а вколо – лютий океан (Є. Маланюк).

Завдання 52. *Знайдіть однорідні означення та розставте розділові знаки, де потрібно.*

I варіант. 1 Приглушені але необережні кроки наполохали зграю птахів. 2 В повітрі відчувався весняний теплий подих. 3 Квіти після дощу блищали переливалися срібними яскравими барвами. 4 На столі лежала велика товста книга з яскравою обкладинкою. 5 Бурхливе холодне море непривітно зустріло нас цього ранку.

II варіант. 1 Дерева хитають привітним зеленим гіллям. 2 В цей осінній сонячний день навіть птахи співають щебечуть радісно. 3 У щире серце щире слово знаходить шлях обов'язково. 4 Пелюстки магнолії сліпучо-рожеві ніжні. 5 Покотилася зірка з вечірнього неба, вітер листя зірвав з пожовклого клена.

Завдання 53. *Напишіть пояснювальний диктант. Прокоментуйте розділові знаки.*

Весняне повітря – особливе, і, мабуть, ніколи більше не доводилось тобі куштувати такого свіжого та запаморочливого, як у дитинстві. Пригадай, скільки бігав ти галасвіта по вулиці, по горбку до млина, далі понад ставом, поза чужими городами, попід вербами, опушеними першою

зеленню, біг поміж хатами, опинявся на околиці. Що саме ти хотів вибігати, що хотів наздогнати, побачити? Й досі немає відповіді на це запитання. А є тільки пам'ять про студену свіжість весняного повітря. Та ще є пам'ять про м'які весняні стежки, по яких літали босі ноги, є пам'ять про подільське село, про світ розмаїтий, дивний. А може, бігаючи, ти шукав свою радість і таки знаходив?

Хлопці засперечались між собою – у кого найглибша криниця в селі. Одні казали, що в коваля дядька Градобика, а другі – що в тітки Секлети Воропай, а ще інші доводили, що в Павла Гречаного. Кожне стояло на своєму, і тоді хтось надумав обдивитись усі криниці в селі, побачити, котра з них найглибша. І ви майнули гуртом – од криниці до криниці, від хати до хати (Є. Гуцало).

2 СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Сергій Жадан (нар. 1974 р.) – культовий український поет, прозаїк, перекладач, громадський діяч і музикант. Лауреат багатьох міжнародних премій, активний волонтер, із 2024 року – військовослужбовець Нацгвардії України. Живе і працює у Харкові. Регулярно виступає зі своїми творами в різних містах України та Західної Європи, у тому числі в супроводі українських музикантів (зокрема ска-панк гурту «Жадан і Собаки»).

Завдання 54. *Після прочитання роману С. Жадана «Ворошиловград» дайте відповіді на такі запитання:*

- 1 У чому полягає основний конфлікт твору?
- 2 Хто такі «кукурудзяні люди»?
- 3 Яка подія змусила Германа повернутися до рідного міста?
- 4 Яким бізнесом володів брат Германа?

5 Як у романі показано конфлікт між приватним (своєю територією) і «системою»?

6 Чи є фінал роману позитивним?

7 Яку літературну нагороду отримав роман у 2014 році?

Зверніть увагу! Роман ліг в основу фільму «Дике поле» (2018), який додав твору ще більшої візуальної атмосферності «українського вестерну».

Завдання 55. Після прочитання поезії С. Жадана «Тому що ніколи тебе не вирвеш...» дайте відповіді на такі запитання:

1 Яка центральна метафора твору?

2 Чому вірш звучить як заклинання чи молитва?

3 Як у поезії поєднано ніжність і фаталізм?

4 Чому автор використовує заперечення?

5 Хто є адресатом твору?

Зверніть увагу! Вірш «Тому що ніколи тебе не вирвеш...» – це одна з найсильніших і найвідоміших ліричних поезій Сергія Жадана. Це текст про глибоку, майже болочу прив'язаність, де любов межує з фізичною залежністю і пам'яттю.

Оксана Забужко (нар. 1960 р.) – видатна сучасна українська письменниця, поетеса, есеїстка та філософ. Авторка відомих романів «Музей покинутих секретів» і «Notre Dame d'Ukraine», що досліджують національну ідентичність, гендер та історію.

Завдання 56. У книзі «Notre Dame d'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій» Оксана Забужко ставить перед читачем питання

національної ідентичности, культури та історії. Підготуйте мінідоповіді з таких питань:

- 1 Гностицизм і міфологія у творчості Лесі Українки.
- 2 Леся Українка – релігійний мислитель (біблійні мотиви в драмах поетеси).
- 3 Переосмислення постаті Лесі Українки Оксаною Забужко.
- 4 Метафорична назва твору «Notre Dame d'Ukraine».
- 5 Бачення конфлікту міфологій авторкою книги.

Юрій Андрухович (нар. 1960 р.) – сучасний український поет, прозаїк, есеїст, перекладач, філолог, один із лідерів групи «Бу-Ба-Бу», головна постать «станіславського феномену», автор знакових романів «Рекреації», «Московіада», «Перверзія», «Дванадцять обручів». Збірка Юрія Андруховича «Листи в Україну» – це найповніше на сьогодні вибране поета, куди увійшли «канонічні» вірші з усіх його збірок, а також знаменитий цикл «Листи в Україну».

Завдання 57. Під час проведення «круглого столу» на тему «Перверзія» Ю. Андруховича» обговоріть такі питання.

- 1 Станіслав Перфецький – альтер-его автора чи вигаданий персонаж?
- 2 Де знайти «Постмодерний колаж» у сюжеті твору?
- 3 Куди і навіщо їде Перфецький?
- 4 «Карнавальність» у романі як продовження духу «Бу-Ба-Бу».
- 5 Що сталося з Перфецьким: фінал роману відкритий або доля головного героя очевидна?

Ірен Роздобудько (нар. 1962 р.) – сучасна українська письменниця, сценаристка та журналістка, працювала в медіа, відома романами

«Гудзик», «Пастка для жар-птиці», «Ескорт у смерть» та іншими, згодом стала лауреатом багатьох літературних премій.

Завдання 58. Теми для обговорення після прочитання роману «Гудзик» і перегляду однойменного фільму:

- 1 Як один загублений гудзик змінив долю героїв роману? У чому символізм?
- 2 Кохання Дениса до дочки Єлизавети Тенецької – це фатальність чи випадок?
- 3 Трансформація Дениса після розлуки з Єлизаветою.
- 4 Яку роль відіграє «випадок» у сюжеті всього роману Роздобудько?
- 5 Як ви розумієте фінал роману і чи можна його вважати оптимістичним?

Васіль Шкляр (нар. 1951 р.) – український письменник, політично-громадський діяч, «батько українського бестселера». Найвідоміші романи: «Чорний ворон», «Маруся», «Троща», «Характерник», «Заячий костел».

Завдання 59. Продовжіть речення.

- 1 «Чорний ворон» – головний твір автора про...
- 2 Друга назва роману «Чорний ворон»...
- 3 Василь Шкляр відмовився від Шевченківської премії через...
- 4 Головна тематика творів Василя Шкляра...
- 5 Прототип головного героя роману «Чорний ворон»...
- 6 Основні події роману «Маруся» відбуваються в... (рік, регіон).
- 7 Для створення містичного образу Марусі автор використовує такий опис її зовнішності: ...
- 8 Основні паралелі між подіями роману «Маруся» і сучасністю в тому, що...

9 Автор, як жарт, називає своєю головною нагородою те, що...

10 Василь Шкляр пропагує українську ідентичність за допомогою...

Наталія Ворожбит (нар. 1975 р.) – провідна українська драматургиня, сценаристка та режисерка, представниця «нової драми». Авторка сценаріїв до фільмів «Кіборги», «Дике поле», телесеріалу «Спіймати Кайдаша», режисерка «Поганих доріг». Співзасновниця «Театру переселенця», лауреатка численних мистецьких премій, працювала головною редакторкою на каналі СТБ.

Завдання 60. Підготуйте мінідоповіді з таких питань:

1 Суржик – мова героїв серіалу «Спіймати Кайдаша» як прояв реалістичності українського села.

2 Конфлікт поколінь у сучасних декораціях («Спіймати Кайдаша»).

3 Основна мета заснування «Театру переселенця».

4 Знакові премії Наталії Ворожбит.

5 «Кіборги» – реалізм сценарію.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Антологія української поезії ХХ століття: від Тичини до Жадана / упоряд. Іван Малкович. Київ: А-ба-ба-га-ла-ма-га, 2018. 2016 с.

2 Бабій І. М., Лісняк Н. І. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір: навч. посіб. Київ: Навчальна книга – Богдан, 2021. 104 с.

3 Бабій І. М. Синтаксис сучасної української мови: самостійна та індивідуальна робота. Словосполучення. Просте речення. Просте ускладнене речення: навч. посіб. Київ: Навчальна книга, 2011. 192 с.

- 4 Білецька О. Українська мова. Комплексна підготовка до ЗНО/НМТ. Тернопіль: Підручники і посібники, 2025. 528 с.
- 5 Бодик О. П., Рудакова Т. М. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія. Київ: ЦУЛ, 2022. 416 с.
- 6 Борзенко О. І. Українська література (профільний рівень). Харків: Ранок, 2019. 256 с.
- 7 Вихованець І. Теоретична морфологія української мови. Київ: Університетське видавництво «Пульсари», 2004. 400 с.
- 8 Забужко О. Notre Dame d'Ukraine. Українка в конфлікті міфологій. Київ: Видавничий дім «Комора», 2018. 656 с.
- 9 Микитюк О. Р. Сучасна українська мова. Львів: Львівська політехніка, 2023. 440 с.
- 10 Пономарів О. Д. Сучасна українська мова: підручник. Київ: Либідь, 2013. 488 с.
- 11 Український правопис. Київ: Наук. думка, 2019. 282 с.
- 12 Хвильовий М. Я (Романтика). Київ: Знання, 2019. 222 с.
- 13 Фасоля А. М. Українська література (рівень стандарту). Київ: УОВЦ, 2019. 240 с.
- 14 Шкуратяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова: Модульний курс: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2007. 249 с.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для практичних занять

з освітнього компонента

«СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА МОВА І ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальності В11 «Філологія»

Відповідальний за випуск Марченко Н. М.

Редактор Ібрагімова Н. В.

Підписано до друку 21.05.2026 р.

Умовн. друк. арк. 1,75. Тираж . Замовлення № .

Видавець та виготовлювач Український державний університет
залізничного транспорту,

61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха,7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018 р.